

Co obsahuje Humova mysl?

Josef Moural

Mnoho lidí věří, že odpověď na otázku z nadpisu je snadná: mysl podle Huma obsahuje percepce (*perceptions*), a ty se dělí do dvou skupin podle stupně síly a živosti (*degree of force and liveliness*). Tuto odpověď podává ostatně i sám Hume v prvních dvou větách první knihy *Pojednání o lidské přirozenosti*, a v učebnicích a při zkouškách se někdy dodává, že tyto dvě skupiny – u Huma nazývané *imprese (impressions)* a *ideje (ideas)* – odpovídají členění obsahů myslí na *ideas of sensation a ideas of reflection* u Locka (tedy zhruba na smyslové vjemy a ostatní představy). Pozornější čtenáři Humových textů ovšem už dosti dlouho upozorňují, že skutečná situace u Huma je složitější: tak např. podle Barry Strouda „je velmi obtížné říci i jen trochu přesně, co tyto dvě skupiny jsou a na základě jakého principu mezi nimi rozlišujeme,“¹ a podle Donalda Livingstona Humovy percepce rozhodně nejsou jen jiným slovem označené Lockovy ideje.²

Ve svém příspěvku se zaměřím především na to, v čem u Huma spočívá rozdíl mezi impresemi a idejemi, a co to tedy *imprese* a *ideje* jsou. Nepodávám žádné jednoduché řešení těchto otázek, ale pokouším se nabídnout jemnější a důkladnější analýzu ve srovnání s těmi, které nacházím v literatuře. Ukážu nejprve, co jsou hlavní nesnáze, se kterými se snadná odpověď uvedená na počátku textu podle mého mínění nedokáže vyrovnat (oddíl I). Pak uvedu a textově doložím pět hlavních možností, jak rozdíl mezi idejemi a impresemi chápat (oddíl II), a pokusím se říci něco o vzájemných vztazích těchto možností a o jejich roli v Humově myšlení (oddíl III). Budu vycházet především z první knihy *Pojednání* a z prvního *Zkoumání*,³ přičemž to, co se zde ukáže

¹ Barry Stroud, *Hume*, London: Routledge, 1977, s. 18.

² Donald W. Livingston, *Hume's Philosophy of Common Life*, Chicago: The University of Chicago Press, 1984, s. 10.

³ Protože se mezi badateli dosud neustálilo, zda je lépe citovat podle starších vydání Selby-Bigge v Nidditchově revizi nebo podle nových vydání Nortonových a Beauchampa, budu uvádět vždy číslo odstavce podle nového vydání a stránku jak podle starších oxfordských vydání (SBN), tak podle nových (NN v případě *Pojednání* a B v případě prvního *Zkoumání*). V případě *Zkoumání* odkazuji i do svého překladu (JM).

o vztahu mezi nimi, pěkně doplňuje, co jsem o vztahu *Pojednání* a *Zkoumání* obšírněji vykládal jinde.⁴

1. POTÍŽE S UČEBNICOVÝM VÝKLADEM

Potíže s učebnicovým výkladem jsou následující: čtenář by očekával, že má-li rozlišení mezi impresemi a idejemi dobře fungovat, Hume by měl někde na škále síly a živosti percepčí vytyčit hranici, o níž se toto rozlišení opírá, a tato hranice by měla být nepřekročitelná: příslušná percepce by pak byla buď impresí nebo idejí prostě podle toho, na které straně této hranice se nachází.⁵ Toto čtenářovo očekávání je dosti dobře oprávněno tím, že rozdíl mezi impresemi a idejemi má pro Huma klíčový význam: vždyť jeho hlavní metodou je hledat impresi, z níž byla idea odvozena, kdykoli je třeba nějakou ideu objasnit. Tuto metodu Hume jednak výslovně formuluje⁶ a ve *Zkoumání* ji přirovnává k jakémusi mentálnímu mikroskopu⁷ (*imprese* jsou totiž ve srovnání s idejemi stejného obsahu daleko silnější, tedy pro mysl jasnější a snáze do detailů popsatelné), jednak ji také vskutku velmi často používá.

Ve skutečnosti ale Hume žádnou takovou hranici nevytyčuje, a to nikoli proto, že by byla všem zřejmá nebo že by ji Hume sice znal, ale před čtenářem ji buhvíproč chtěl tajit, nýbrž proto, že sám ohledně rozhraní mezi impresemi a idejemi nemá vůbec jasno. Tak např. paměť poskytuje podle Huma ideje, které jsou nejen živější než ideje obraznosti, ale svou mírou živosti jsou

⁴ Totiž že minimalistické pojetí myslí z první knihy *Pojednání*, podle něhož percepce jsou charakterizovány výlučně (1) obsahem a (2) silou a živostí, Hume rozpoznal jako chybné, a to pravděpodobně díky námitkám, které mu předložil někdy v květnu nebo červnu 1739 Henry Home. Viz § 7 mé kandidátské disertace „Metafilosofie u Davida Huma: zkoumání a přirozený svět“ (Filosofický ústav AV ČR, Praha, 2001), jejíž přepracovaná a rozšířená verze vychází v pražském nakladatelství Filosofia.

⁵ Případně by se dal tento požadavek zjemnit v tom, že by příslušná hranice neměla nutně jednotnou výšku pro všechny typy percepčí, nýbrž byla indexována podle obsahu, takže by sice vždy oddělovala příslušný pár *imprese/idea* stejného obsahu, ale pro jiný obsah by mohla ležet výše nebo níže (jak to navrhuje Barry Stroud, cit. dílo, s. 27-28).

⁶ „Tis impossible to reason justly, without understanding perfectly the idea concerning which we reason; and tis impossible perfectly to understand an idea, without tracing it up to its origin, and examining the primary impression, from which it arises. The examination of the impression bestows a clearness on the idea; and the examination of the idea bestows a like clearness on all our reasoning.“ - T 1.3.2.4, SBN 74-75 / NN 53. Srv. EU 2.9, SBN 21-22 / B 99 / JM 43-44.

⁷ „And by this means, we may, perhaps, attain a new microscope or species of optics, by which, in the moral sciences, the most minute, and most simple ideas may be so enlarged as to fall readily under our apprehension, and be equally known with the grossest and most sensible ideas.“ - EU 7.4, SBN 62 / B 136 / JM 96-97.

„kdesi mezi impresí a ideou“⁸ nebo dokonce „s impresemi ekvivalentní“.⁹ O něco později hovoří Hume už rovnou o „impresích paměti“¹⁰ a nakonec se, uvědomiv si své kolísání, uchyluje k vyjádřením jako „tyto impresie či ideje paměti“.¹¹

Zde by možná dobromyslný čtenář ještě mohl doufat, že tato potíž není pro učebnicový obrázek fatální: percepce paměti by snad mohly být zvláštní případ v tom ohledu, že jejich síla a živost leží někde v oblasti hypotetického rozhraní mezi impresemi a idejemi, a že je tudíž Hume bez rozpaků bude označovat jednou tak a jednou onak (resp. podle kontextu by ty silnější z percepce paměti mohly být spíše impresie, a ty slabší – a Hume o rozdílech v míře živosti vzpomínek vskutku hovoří, např. T 1.3.5.6 – spíše ideje). Další potíž ale už tak snadno překonat nelze.

Jedná se o to, že v Humově textu se potkáme s idejemi, jež se mírou síly a živosti rovnají impresím, a s impresemi tak matnými, že je běžně považujeme za ideje. Kdyby platila učebnicová teorie a míra síly a živosti by byla jediným kritériem pro zařazení percepce buď mezi impresie nebo mezi ideje, měl by Hume říci, že ona mimořádně silná idea následkem své síly přestává být ideou a *stává se impresí* – ale to právě Hume rozhodně nedělá,¹² a tudíž jsou pro něho patrně ve hře ještě další rozlišovací kritéria, nikoli jen stupeň síly a živosti percepce. Texty, dokládající tuto potíž, můžeme rozdělit do tří skupin.

Jedna skupina se týká horečky, sílenství a spánku: v těchto stavech dosahují ideje stejné intenzity jako impresie – aniž by se tím nicméně pro Huma impresemi stávaly.¹³ Ve druhé skupině textů nás Hume informuje o tom, že prakticky libovolná idea, dostane-li se jí *belief*, tj. našeho přitakání, epistemického schválení čili prostě víry ve skutečnost, dosahuje stupně síly a živosti přinejmenším

⁸ „somewhat betwixt an impression and an idea“ - T 1.1.3.1, SBN 8 / NN 11.

⁹ „ideas of memory ... are equivalent to impressions“ - T 1.3.4.1, SBN 82 / NN 58.

¹⁰ „impressions of the memory“ - T 1.3.5.1, SBN 84 / NN 59. *Stejně v T 1.3.6.6, SBN 89 / NN 63; T 1.3.10.9, SBN 123 / NN 84; a T 1.4.2.43, SBN 209 / NN 139. Stojí za povšimnutí, že Hume se nicméně v kapitole 1.3.5, která je dokonce nadepsaná „Of the impressions of the senses and memory“, brzy vrací k řeči o „ideas of the memory“ - T 1.3.5.3-6, SBN 85-86 / NN 59-60. Nortonovi v rejstříku nesprávně uvádějí, že se o impresích paměti hovoří ještě na s. 60-61 jejich vydání (NN 605) – ale ve větě „To believe is in this case to feel an immediate impression of the senses, or a repetition of that impression in the memory.“ (T 1.3.5.7, SB 86 / NN 61) není – přinejmenším ne výslovně – řeč o impresi paměti, nýbrž jen o paměťové reprodukci původní impresie smyslů.*

¹¹ „these impressions or ideas of memory“ - T 1.3.9.3, SBN 108 / NN 75.

¹² Přitom obecně fenomén proměny ideje v impresi (a samozřejmě i naopak) je mu znám a běžně s ním teoreticky pracuje: viz T 2.1.11.7, SB 319 / NN 207-208.

¹³ Viz T 1.1.1.1, SBN 2 / NN 7; EU 2.1 SBN 17 / B 96 / JM 38.

těsně blízkého impresím a co do působení na mysl s nimi ekvivalentního.¹⁴ Ve třetí skupině pak je řeč o impresích do té míry slabých, že jsou k nerozeznání od idejí.¹⁵

Z těchto a podobných důvodů je zřejmé, že i když Hume zejména v *Pojednání* opakovaně prohlašuje, že míra síly a živosti je jediný rozdíl mezi impresemi a idejemi,¹⁶ nemůžeme dost dobře tento rozdíl přijmout za jediný zdroj rozlišování mezi nimi. Jinak řečeno: když už víme, co je idea a co impresie, můžeme si podle Huma povšimnout, že se, vzaty samy o sobě, navzájem liší pouze silou a živostí – ale to, že jedna je impresie a druhá idea, nemusíme vědět jen nebo ani především na základě tohoto rozdílu. V dalším oddíle se proto podíváme, jaká další kritéria rozlišení mezi impresemi a idejemi nám Humovy texty nabízejí – a na základě čeho tedy Hume ví a drží, co je impresie a co idea, i když jejich relativní míra síly a živosti by nasvědčovala něčemu jinému.

2. PĚT HLAVNÍCH ROZLIŠOVACÍCH ZNAKŮ

Zdá se, že mezi impresemi a idejemi se u Huma dá najít pět hlavních rozlišovacích znaků. Jedním z nich je již výše uvažovaná odlišná míra síly a živosti percepce. Podívejme se nyní nejprve na ty ostatní: uvidíme přitom u všech čtyř, že se v nich (na rozdíl od síly a živosti) rozlišení na impresie a ideje buduje nikoli z inherentních rysů příslušných percepce samotných, nýbrž z jejich vztahu k něčemu dalšímu, k určitému kontextu.

(1) přiřazení mentálním mohutnostem

Hume celkem jednoznačně drží přináležitost mezi impresemi a aktuálním smyslovým vnímáním nebo emocionalitou na jedné straně a mezi idejemi a myšlením či obrazností na straně druhé. Pokud je tedy něco smyslově vnímáno nebo pocítováno jako emoce, je to impresie, a pokud se něčím zabývá myšlení nebo obraznost, je to idea. Toto je velmi spolehlivé kritérium, ale jen v oblasti, kterou

¹⁴ „The effect, then, of belief is to raise up a simple idea to an equality with our impressions, and bestow on it a like influence on the passions. This effect it can only have by making an idea approach an impression in force and vivacity.“ - T 1.3.10.3, SBN 119 / NN 82.

¹⁵ „... it sometimes happens, that our impressions are so faint and low, that we cannot distinguish them from our ideas.“ - T 1.1.1.1, SBN 2 / NN 7. Viz též např. T 3.1.2.1, SBN 470 / NN 302, kde příslušná impresie je „commonly so soft and gentle, that we are apt to confound it with an idea“.

¹⁶ Tak zejména T 1.1.1.3, SBN 2 / NN 8; T 1.1.7.5, SBN 19 / NN 18; T 1.3.1.7, SBN 73 / NN 52; T 1.3.7.5, SBN 96 / NN 67; T 2.1.11.7, SBN 319 / NN 207.

pokrývá: viděli jsme již výše, že například u paměti takovéto přiřazení není zrovna jednoznačné.

Hume toto kritérium zmiňuje takřka jedním dechem s kritériem síly a živosti hned na začátku *Pojednání*: „pod název *imprese* zahrnuji všechny vjemy, vášně a emoce, když se poprvé v duši jeví“, tj. *vjemy, vášně a emoce*, když jsou aktuální, když k nim skutečně dochází. Mohu totiž mít i ideje vjemů a emocí, ale ty jsou něco jiného než aktuálně probíhající vjem či emoce, jak ostatně říká Hume hned v bezprostředně následující větě. „*Ideami* míním matné obrazy impresí v *myšlení a usuzování* ...“¹⁷ (druhá kurzíva J.M.).

Zatímco v *Pojednání* je prominentní definice rozdílu mezi impresemi a idejemi pomocí míry síly a živosti a informace o přiřazení mentálním mohutnostem je k takto zavedeným impresím a idejím teprve připojena, ve *Zkoumání* je situace spíše opačná. Vedoucí úlohu při zavedení rozlišení mezi impresemi a idejemi tu má právě jejich příslušnost k různým mentálním mohutnostem (*faculties* – EU 2.1): aktuálně pocíťované teplo v protikladu k teplu v paměti či obraznosti,¹⁸ počítěk krajiny v protikladu k myšlence a jazykovému líčení,¹⁹ skutečně pocíťovaná zlost či láska v protikladu k pouze myšlené, jazykově komunikované či vzpomínané.²⁰ Hume shrnuje:

„Výrazem *imprese* míním tedy všechny naše živější percepce, když *slyšíme, vidíme, pocíťujeme, milujeme, nenávidíme, toužíme nebo se rozhodujeme jednat*. Imprese jsou odlišné od idejí, méně živých percepcí, jichž jsme si vědomi, když *reflektujeme* na kterékoli z výše uvedených počítěk či duševních hnutí.“²¹ (druhá a třetí kurzíva J.M.)

(2) volná manipulovatelnost

Zatímco v oblasti idejí může obraznost i myšlení podle libosti rozkládat složité útvary na jejich součásti, všelijak je přeskupovat a nově spojovat, v oblasti impresí to není možné.²² Dalo by se sice snad říci, že to plyne na prvním místě

¹⁷ T 1.1.1.1, SBN 1 / NN 7.

¹⁸ EU 2.1, SBN 17 / B 96 / JM 37.

¹⁹ EU 2.1, SBN 17 / B 96 / JM 38.

²⁰ EU 2.2, SBN 17-18 / B 96 / JM 38.

²¹ EU 2.3, SBN 18 / B 97 / JM 39.

²² Bylo by zajímavé se tázat, co soudí Hume o naší schopnosti ovlivňovat zaměřením pozornosti nikoli snad obsah a skladbu impresí, ale rozhodně jejich relativní prominenci v našem vnímání (tedy snad relativní sílu a živost), a zda by připustil, že nemůžeme-li ve vnímání obsahy přeskupovat, můžeme přece do jisté míry rozdělávat a spojovat (poslouchat celkový zvuk písně nebo se soustředit na basovou linku; vidět, že hráč je offside, díky pozornostnímu spojení vzájemné polohy hráčů a okamžiku přihrávky, atd.).

z odlišných rysů příslušných mentálních mohutností, že prostě myšlení a obraznost jsou k takovému počínání lépe uzpůsobeny než vnímání a emocionalita, ale jistě to vypovídá i něco o vzájemné odlišnosti samotných impresí a idejí (konec konců jim příslušné mohutnosti nejsou přiřazeny náhodou). „Všechny jednoduché ideje mohou být obrazností od sebe odděleny, a mohou být znovu spojeny tak, jak se jí líbí,“ říká Hume v *Pojednání*.²³ „Obraznost má vládu nad všemi svými ideami a může je všemi možnými způsoby mísit, spojovat a obměňovat,“ dodává ve *Zkoumání*.²⁴

(3) genealogie

I když Hume předkládá svou tezi, že všechny jednoduché ideje jsou kopiemi z odpovídajících impresí, jako nové tvrzení až po zavedení rozlišení mezi idejemi a impresemi, ve skutečnosti se na nutnou následnost ve vztahu mezi idejemi a impresemi odvolává už při jejich zavádění. Tak v případě vnímání vznikají ideje z impresí, zatímco v případě emocí imprese z idejí – ovšem nikoli z obsahově totožných, ty jsou i u emocí opět teprve kopírovány z impresí, jak vysvětluje Hume: reflektivní imprese (k nimž emoce patří) jsou na rozdíl od smyslových „velkým dílem odvozeny z idejí, a to následujícím způsobem. Někáká imprese je nejprve zachycena smysly a způsobuje, že vnímáme teplo nebo chlad, žízeň nebo hlad, potěšení nebo bolest toho či onoho druhu. Mysl si zhotoví kopii této imprese, která jí zůstává, když imprese pomine, a tu nazýváme idea. Tato idea potěšení nebo bolesti, když se s ní mysl znovu setká, způsobuje novou impresi touhy a odporu, naděje a obavy, a ty mohou být nazvány reflektivními impresemi, protože jsou z reflexe odvozeny. Ty jsou opět kopírovány pamětí a obrazností, a stávají se ideami; a ty snad opět dají povstat jiným impresím a idejím. Reflektivní imprese tak nutně předcházejí jen jim odpovídajícím ideám, ale následují po smyslových idejích a jsou z nich odvozeny.“²⁵

(4) pravdonosná nálož

Zatímco v oblasti idejí se můžeme setkat s kontrafaktuálními obsahy stejně jako s těmi, které jsou v souladu se skutečností, pro imprese je charakteristický nárok na to, že podávají pravdivou informaci o tom, jak se věci ve skutečném světě mají. Tento nárok mysl prakticky bez odporu uznává, takže pro nás imprese jsou spolehlivým základem pro naše počínání ve světě. Ideje jsou takovým základem jen do té míry, do jaké vycházejí z impresionálních daností a přijatel-

²³ T 1.1.4.1., SBN 10 / NN 12. Srv. EU 2.4-5, SBN 18-19 / B 97 / JM 39-40.

²⁴ EU 5.12, SBN 49 / B 125 / JM 81.

²⁵ T 1.1.2.1, SBN 7-8 / NN 11.

ným způsobem je dále rozvíjejí. Hume to popisuje tak, že takovéto ideje mohou svou sílu a živost, která je charakteristická pro ty percepce, na něž se spoléháme, čerpat jen z impresí, které jim ji tak či onak předávají (jelikož jakožto ideje samy žádnou dostatečnou sílu a živost nemají).

(5) síla a živost

V souvislosti se silou a živostí, od níž jsme v tomto textu vyšli, je třeba si povšimnout, že se její pojetí mezi ranými a zralými Humovými texty mění. Za rané texty v tomto ohledu jsou považovány první dvě knihy *Pojednání*, za zralé všechny texty pozdější (příčemž změnu Humova názoru lze – přinejmenším hypoteticky – datovat květnem nebo červnem 1739, kdy mu Henry Home pravděpodobně předkládá námitky, jež odhalí Humovu ranou pozici jako defektní²⁶). Pro naši úvahu zde je důležité, že zatímco v raném pojetí (5a) je síla a živost percepce jakousi přímo pozorovatelnou a na nic základnějšího nepřevoditelnou veličinou, u zralého Huma (5b) je síla a živost definována pomocí *belief*. V *Abstractu* (březen 1740), „Appendixu“ (říjen 1740) i v prvním *Zkoumání* (1748) Hume velmi podobnými slovy ukazuje, že oním základním, na nic dalšího nepřevoditelným faktorem je právě *belief* a že „síla“ a „živost“ jsou jen dva mezi mnohými výrazy, jimiž se jazykově pokoušíme *belief* charakterizovat:

„Idea, již přitakáváme, je *pocitována* jinak než smyšlená idea ...; tento odlišný pocit se snažím vysvětlit, když jej nazývám relativně větší *síla* či *živost* či *spolehlivost* či *pevnost* či *váha*. Tato rozmanitost výrazů, jež může působit tak nefilosoficky, má za cíl pouze vyjádřit ten akt myslí, jehož následkem jsou nám skutečné věci mocněji přítomny než fikce, váží více v myšlení a mají svrchovaný vliv na vášně a obraznost. ... jeho pravé a přiměřené jméno je *belief* ...“²⁷

3. VZÁJEMNÝ VZTAH ROZLIŠOVACÍCH ZNAKŮ

Co nyní můžeme říci o vzájemném vztahu uvedených rozlišovacích znaků či kritérií? Každopádně nám znaky jako (1) a (4) ukazují dobrý důvod, proč Hume ani takové ideje, jaké se dostávají v horečnatém deliriu a silou se vyrovnají impresím, neoznačí na základě toho za impresi: to, že se nejedná o impresi, je totiž jasné jak z toho, že jde o fantazijní představy a nikoli o skutečné vnímání, tak z toho, že takové blouznivé ideje mají daleko k tomu, aby nesly pravdivý obsah a mohly sloužit jako spolehlivé vodítko pro jednání. V prvním přiblížení

²⁶ Viz § 7 mé kandidátské disertace „Metafilosofie u Davida Huma: zkoumání a přirozený svět“ (Filosofický ústav AV ČR, Praha, 2001).

²⁷ „Appendix“, vloženo jako T 1.3.7.7, SBN 629 / NN 69. Obdobně *Abstract* 22, SBN 654 / NN 412; a EU 5.12, SBN 48-49 / B 125-126 / JM 80-81.

tedy můžeme mít za to, že Hume – ať už si toho je plně vědom nebo ne – s uvedenými rozlišovacími znaky pracuje multikriteriálně a že žádný z nich nebude sám postačovat k rozpoznávání impresí od idejí.²⁸

Nestačí k němu ani znak (1), jak jsme si již povšimli výše: je to proto, že i když se můžeme celkem spolehlivě domnívat, že přiřazení percepce smyslům nebo myšlení dává podle Huma jednoznačnou informaci, že se jedná o impresi, resp. ideu, ne všechny percepce myslí lze přiřadit k takto jednoznačně určující mohutnosti. Vidíme to zvláště dobře na nešťastném případě percepce paměti: ideám se podobají genealogií (jsou zkopírovány z původních impresí) i relativně menší živostí, ale nepatří k nim volná manipulovatelnost a za normálních okolností nesou pravdivou informaci. Není divu, že Hume si tu neví rady a že se mu chvíli zdá spíše, že jde o ideje, a chvíli zase, že spíše o impresi.

To, že rozlišení podle (1)-(5) nejsou nijak samozřejmě koextenzivní, je zřejmé i z toho, že charakteristiky (1)-(4) jsou diskrétní (a to typu *buď/nebo*), zatímco charakteristika (5) je hodnota spojité veličiny. Hume se nicméně v *Pojednání* většinou vyjadřuje tak, jako by koextenzivní byly, a dále, že pokud nejsou, není to žádný vážný problém. Samozřejmě, pokud Hume vědomě pracoval s multikriteriálním pojetím rozlišení mezi impresemi a idejemi, vysvětlovalo by to, proč mu občasné anomálie v tom či onom z kritérií – příliš silné a živé ideje, chybějící odstín modré²⁹ apod. – nedělají žádné starosti (což je jinak pro čtenáře jev velmi znepokojující). V takovém případě by ale od něho bylo slušné čtenáře o tom informovat.

I když v tomto stádiu bádání je zatím zřejmě příliš brzy přiklonit se k nějakému závěru, zdá se nicméně pravděpodobnější, že Hume v době, kdy psal *Pojednání*, byl veden vizí, podle níž by rozlišení (1)-(5a) měla být koextenzivní,³⁰ a to zcela nebo přinejmenším do tak velké míry, že od výjimek je přípustné odhlédnout. Teprve argumenty Henry Homa,³¹ které Hume podle všeho zčásti přebírá do oprav v „Appendixu“,³² ho přesvědčily, že síla a živost může snadno

²⁸ V omezené míře (jelikož pracuje pouze se třemi z našich pěti kritérií) dospívá k takovému závěru i Don Garrett, *Cognition and Commitment in Hume's Philosophy*, Oxford: Oxford University Press, 1997, s. 26.

²⁹ T 1.1.1.10, SBN 5-6 / NN 9-10; obdobně EU 2.8, SBN 20-21 / B 98-99 / JM 42-43.

³⁰ Takový názor zastává (ovšem jen ve vztahu ke kritériím 1 a 5a, když ostatní nechává stranou) např. Jonathan Bennett, „Empiricism about Meanings“, in: Peter Millican (ed.), *Reading Hume on Human Understanding*, Oxford: Oxford University Press, 2002, s. 98-99.

³¹ Srv. anon. [Henry Home], *Essays on the Principles of Morality and Natural Religion*, Edinburgh: A. Kincaid and A. Donaldson, 1751, vol. 2, s. 222-223, a § 7 mé kandidátské disertace „Metafilosofie u Davida Huma: zkoumání a přirozený svět“ (Filosofický ústav AV ČR, Praha, 2001).

³² Srv. „Appendix“, vloženo jako T 1.3.10.10-11, SBN 630-631 / NN 84-85, a „Appendix“ 22, SBN 639 / NN 400-401.

jít proti pravdonosnosti v rozsahu, nad kterým už není možné mávnout rukou jako nad zanedbatelnou výjimkou. A i když se Hume ani v prvním *Zkoumání* nehlásí výslovně k multikriterálnosti rozlišení mezi idejemi a impresemi, jeho rétorika tam, kde případně sugeruje jednokriteriálnost, je ztlačena zdrženlivější, a jeho celkový metafilsosofický rozvrh ve *Zkoumání* je zřetelně pluralistický.

LITERATURA

- BENNETT, J.: Empiricism about Meanings, in: Peter Millican (ed.), *Reading Hume on Human Understanding*, Oxford: Oxford University Press, 2002, s. 98-99.
- GARRETT, D.: *Cognition and Commitment in Hume's Philosophy*, Oxford: Oxford University Press, 1997.
- HOME, H.: *Essays on the Principles of Morality and Natural Religion*, Edinburgh: A. Kincaid and A. Donaldson, 1751, vol. 2.
- HUME, D.: *Enquiries Concerning Human Understanding and Concerning the Principles of Morals*. Oxford: Clarendon Press 1975.
- HUME, D.: *Treatise of Human Nature*. Index L.A. Selby-Bigge, úprava a poznámky P.H. Nidditch. Clarendon Press, Oxford 1978.
- HUME, D.: *Zkoumání lidského rozumu*. Přel. V. Gaja. Praha :Svoboda 1992.
- LIVINGSTON, D.W.: *Hume's Philosophy of Common Life*, Chicago: The University of Chicago Press, 1984.
- MOURAL, J.: *Metafilosofie u Davida Huma: zkoumání a přirozený svět*. Filsofický ústav AV ČR, Praha, 2001.
- STROUD, B.: *Hume*, London: Routledge, 1977.

Několik podob skepse u Davida Huma

Zuzana Parusniková

1. ÚVOD

Rok 2011 se v akademické obci nesl ve znamení zvýšeného zájmu o dílo Davida Huma, od jehož narození uběhlo 300 let. Tento zájem se sice zaměřoval ponejvíce na jeho filosofické bádání, ale stranou nezůstaly ani ostatní oblasti Humova odborného záběru. V souladu s jeho vlastním krédem, vyzývajícím ke zkoumání běžného života, se Hume neomezil jen na výkony lidské mysli v epistemologii, ale zabýval se obecně chováním lidí k sobě navzájem a ve společnosti. Tomu odpovídají jeho studie k tématice etiky, historie, ekonomie či politiky a neposlední řadě též k tématice víry a náboženství.

I přes usilovný, staletí trvající výzkum je Humovo myšlení – především v souvislosti s jeho epistemologií – stále jakoby opředeno tajemstvím. Interpreti u Huma trápí nedostatek systémovosti, ležérní styl a množství vzájemně rozporných stanovisek – především nesoulad mezi extrémně skeptickou teorií poznání a „pohodově“ neskeptickou teorií lidských přirozených kognitivních sklonů.

Naším cílem v této stati bude nabídnout čtenáři jednu interpretační perspektivu, která by mohla umožnit vytvoření více koherentního obrazu Huma, obrazu, v němž některé nesrovnalosti budou pochopitelné jako integrální součást celého Humova filosofického záměru. Cíl je to velmi neskromný. Přesto se pokusíme alespoň naznačit jeho základní obrysy. Klíčem bude zasazení Humova myšlení do kontextu oživení pyrrhónského skepticismu v Evropě od 2. poloviny 16. století až do 18. století, kdy působil Hume. Vycházíme v této stati ze stanoviska, že antický skepticismus zcela zásadně ovlivnil formování nejen Humovy, ale celé novověké filosofie a umožnil vznik nového, svobodného a sebevědomého pojetí člověka a jeho myšlení.

Skepticismus našel živnou půdu v době krize starých jistot aristotelsko-scholastického universalismu. Byla to doba pohybu a otřesů, přeznamenávajících změnu celého duchovního paradigmatu – hroutil se starý pohled na svět, snažení člověka se začalo vymykat pojetí cesty ke spáse a posmrtné odměně a o slovo se hlásilo právo svobodného, církevními dogmaty nesvázaného po-